

Autorské honoráře ve světle vzpomínek nakladatelů

Michal Jareš

Pravděpodobně nejdůležitější pro vztah spisovatele a peněz byl, a doposud je, nakladatel. Spisovatelé, kteří vydávali a vydávají u nakladatele, a nikoliv vlastním nákladem, se málokdy starali o vlastní financování knih a spíše měli již předem danou smlouvu, která jim zajistila honorář a procenta z prodeje z jednoho kusu, ze kteréžto částky však bylo vyhrazeno většinou několik procent na recenzní a autorské (tj. bezplatné) výtisky.¹ Informace o tom, jak byly využívány peníze, jak se sháněly a jak se dále používaly na polygrafickou výrobu, honoráře a chod nakladatelství, by pak logicky měly tvořit ne-li podstatnou, tedy alespoň výraznou část pozdějších vzpomínek nakladatelů.

Zjištění, že tomu tak téměř není, může být překvapující. Ve vzpomínkách jako by bývalí nakladatelé nebo nakladatelští pracovníci podleli nutnosti popsat dobu skrze autory, skrze tehdejší „celebrity“ a příběhy okolo knih. Paradoxně to nejsou vzpomínky, ale dobová korespondence mezi nakladatelem a autorem, která bývá často plná právě otázek finančních, kdy si zejména v druhé polovině třicátých let a celá léta čtyřicátá nakladatelé a autoři spíše stěžují na svou špatnou situaci – zde připomínám velmi zajímavou korespondenci mezi Kamillem Reslerem a brněnským nakladatelem Jožou Jíchou, jež je uložena v LA PNP.²

Vzpomínky psané z časového odstupu jsou naopak k samotným finančním otázkám velmi strohé a většina autorů je přechází jako něco nepodstatného. Daleko zajímavější pak jsou pro autory vzpomínek popisy nejrůznějších situací, často i klípků, které podle vzpomínajících a koneckonců i podle čtenářů mají daleko zábavnější a čtivější charakter než strohá řeč o penězích. Svůj díl v tom může mít i ta skutečnost, že vzpomínky vznikaly s odstupem času, v době, která stále méně chápala samo soukromé podnikání. Zatímco se vděčné pasáže o roztržce mezi tím či oním spisovatelem stávaly zejména v období normalizace (kdy většina nakladatelských vzpomínek vychází) něčím nesku-

1) Důkaz, že tomu tak nebylo jen u nás, přináší začátek knihy Kurta Tucholského *Zámek Gripsholm* a fiktivní korespondence s nakladatelstvím Ernsta Rowoltha, kde Tucholsky vydával: „*Možná že bych Vám natolik vyšel vstříc, že bych ty bezplatné výtisky srazil na 14 %.*“

2) Karton s korespondencí se nachází v nezpracovaných dodatcích Reslerova fondu a přináší velmi podnětné připomínky zejména ke kapitolám o vydávání surrealistické literatury za první republiky.

tečně inspirujícím a až snovým, finanční stránka věci byla vždy – jakkoliv podstatná pro chod samotného nakladatelství – upozaděna.

V této studii bych chtěl připomenout několik knih pamětí, které se týkají první poloviny 20. století (proto ponechávám stranou např. důležité *Paměti a osudy* L. K. Žižky, které byly vydány sice až v r. 1999, ale týkají se více století devatenáctého). Můj původní nápad nevymezit se pouze na čistě nakladatelské paměti, ale zahrnout k nim i memoáry lidí, kteří působili delší dobu v nějakém vydavatelském podniku, se ukázal jako neuskutečnitelný ze dvou příčin: bylo by to příliš rozsáhlé a hlavně autoři takových vzpomínek téměř nikdy nevzpomínali na finanční události kolem nich. Můžeme zde připomenout vzpomínky Jana PILAŘE *Sluneční hodiny* (1989; o nakladatelství Československý spisovatel), Ladislava JEHLIČKY *Křik koruny svatováclavské* (původní rukopis z r. 1987 vycházel na pokračování v časopisu *Akord* v letech 2003 a 2004; o nakladatelství Vyšehrad), na doposud nedokončené vzpomínky Jaromíra HOŘCE (část pod názvem *Hořec nanečisto* vycházela v r. 2002 na pokračování v časopisu *Aluze*; o nakladatelství Mladá fronta) nebo vzpomínky/rozhovor s Janem ŘEZÁCEM v knize *Deliria aneb malá příprava pozůstalosti* (2005; nakladatelství Odeon). Zajímavé je, že ani v exilové tvorbě na tom nejsme o mnoho lépe: v knize *Samožerbuch: autofestšrift* (ŠKVORECKÝ – SALIVAROVÁ 1977) manželů Škvoreckých se o peněžních tocích mluví spíše mimoběžně (dozvíme se například, že účty vedl původně pan Prokop Havlík), ale jinak jsme odkázáni na memoáry financemi nezatížené.

Pokud tedy budeme vycházet z vyšších memoárů nakladatelských, jsou pro naše téma asi nejzajímavější knihy Jaroslava PILZE *Národní 9* (1970, týkající se nakladatelství Borový), třídílné vzpomínky Otakara ŠTORCHA-MARIENA (*Sladko je žít*, 1966; *Ohňostroj*, 1969; *Tma a co bylo potom*, 1970; o nakladatelství Aventinum) a Julia FIRTA (*Knihy a osudy*, 1972 a *Záznamy*, 1985; o nakladatelství Fr. Borový). K nim lze přiřadit i edičně nepřilíživě připravené vzpomínky Jaroslava ŠALDY (*Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace. Paměti bývalého generálního ředitele tiskového a vydavatelského koncernu Melantrich*, 2001) a pro forma zmínit i rukopisné třídílné vzpomínky Františka KLÁTILA nazvané *Český socialismus*, které byly redakčně zredukovány na knihu *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)* (1992), ve kterých se Klátil zmiňuje také o své spolupráci s nakladatelským koncernem Melantrich.

Vedle toho můžeme uvažovat i o zařazení knih Ladislava KUNCÍŘE (*Život pro knihu*, 1987), ovšem zde by bylo záhodno připojit poznámku od Bedřicha Fučíka z dopisu Mojzíru Trávníčkovi: „*Kuncíř byl podle mého mínění v letech 1920 až do vyrovnání, při němž se stal obětí jiných, náš nejlepší nakladatel – hodnotou, výběrem. Potom se stal obětí vlastní krátkozraké „setrnosti“, kterou odnášeli autoři*“ (Fučík 2003: 23). A poznámku od téhož k samotným Kuncířovým pamětem: „*kloužou po vnějšnostech*“ (TAMTÉŽ 2003: 23).

Ještě poznámka pod čarou, která by mohla nasměrovat případné zájemce: v magazínu *Panorama*, který vycházel nákladem Družstevní práce, se pro průhlednost a jasnost otiskovaly i finanční uzávěrky jednotlivých roků.

Máme tedy informace o nakladatelství Borový, Aventinum a Melantrich. Podstatné vzpomínky na Odeon nebo na nakladatelství Václav Petr chybí (byť je možné, že v ne-

rozepsaných položkách v oddílu *Pracovní poznámky, bibliografické soupisy tvorby v pozůstalosti Kamila Bednáře v LA PNP* může alespoň poválečná etapa tohoto nakladatelství být přiblížena). Se třemi nakladateli lze v tomto nástinu nástinů jen vybrat alespoň nejpodstatnější část, týkající se tématu autor a peníze. Zúžil bych jej na honorování spisovatelů:

Autorské honoráře byly až do r. 1922 vcelku nízké. Pilz uvádí, že například S. K. Neumann byl v r. 1912 honorován jen částkou sto až dvě stě rakouských korun za knihu při nákladu cca 1200 výtisků. Honorář byl stanoven pevnou částkou za tiskový arch a za jedno vydání. Teprve úpravou spisovatelských honorářů na konci r. 1921 se daná skutečnost změnila (zejména podepsáním kolektivní smlouvy spisovatelů a nakladatelů) a autoři dostávali honoráře procentní, počítané z ceny knihy a násobené nákladem. Obvyklý honorář byl ve dvacátých letech 10 % z ceny brožovaného výtisku, splatný při vydání knihy za celý náklad. Například bratři Čapkové dostávali 15 % z krámské (tj. maloobchodní) ceny za brožovaný výtisk, ale jen z prodaných výtisků, což ovšem Julius Firt sám ve svých pamětech označuje jako „*honorářový rekord*“. (Firt ostatně připomíná *Listy Olze*, kde Karel Čapek píše, že si nejdříve myslel, že takovými podmínkami nakladatele „*nestydatě okradl*,” ale „*protože mi ještě děkoval, nebylo to tak zlé*“ – FIRT 1991: 24.) Honoráře Čapkům byly splatné zpětně za čtvrtletí vždy prvního v čtvrtletí následujícím. S honorářem dostávali i vyúčtování, z honoráře se odečítaly povinné redakční a autorské výtisky. Petr Koháček (KOHÁČEK 1989/90: 60) uvádí, že v průměru dostávali Čapci za výtisk honorář ve výši 3,15 Kč. Podle Pilze se „*vyplácelo 8 %, nejčastěji 10 %, výjimečně 12 %, u literárních prominentů i 15 %*“ (PILZ 1970: 175). Předem se vyplácela záloha do třetiny předpokládaného honoráře. U Fr. Borového to tedy vypadalo tak, že začínající autoři měli honorářový paušál za jedno vydání, který byl splatný po vydání knihy. Více měli například Ivan Olbracht, S. K. Neumann (10 %), vyšší procenta Karel Poláček nebo Karel M. Čapek-Chod. „*Nejvyšší honorář vůbec se Borový zavázal splácet Karlu Tomanovi ve smlouvě z 19. XI. 1926, uzavřené na celé literární dílo za 20 % z krámské ceny*“ (TAMTÉŽ: 176). A konkrétně – Vladimír Holan dostal za *Vanutí* (náklad 800 kusů) celkem 500 Kč.

Bohatší Melantrich na tom byl alespoň dle sdělení Jaroslava Šaldy následovně: „*Za vedení Fučíkova činnost nakladatelství se vyvíjela velmi slibně. (...) Sebrané spisy autorů vycházely vesměs v Melantrichu, který mohl zaručit větší náklad a tudíž také vyšší honorář. (...) Někteří byli přímí zaměstnanci Melantricha, jiní na stálé zálohování*“ (ŠALDA 2001: 221). Na dalších stranách vzpomínek Šalda zmiňuje, že Ivan Olbracht do Melantricha přiváděl spisovatele a že Olbrachtovi za války po šest let vyplácel apanáž 3 000 Kč měsíčně (TAMTÉŽ: 256–257). Podobnou zálohu rozdával prý za okupace mnoha spisovatelům v podobě nevratných a neúčtovaných záloh. (To ostatně zmiňuje i Pilz s tím, že se „*vyplácely částky, které jiní vydávání spisovatelé věnovali z honorářů*“ – PILZ 1970: 178.)

Jen na jednom místě je Šalda konkrétnější, a to když založili v Melantrichu lidovou knihovnu (tzv. Emilka), kterou distribuovali i knihkupci. Tyto svazky dosáhly nákladu 45 000 výtisků, přičemž se výtisk prodával za 5,- Kč. „*Autorský honorář dělal 1,- Kč z jednoho výtisku, takže autor za jedno vydání své knihy v Emilce dostal najednou 45 000 Kč.*

Prodejní provize činila také asi 1,- Kč na výtisku. Náklady ostatní byly také uhrazeny a docílili jsme dokonce i určitého zisku“ (ŠALDA 2001: 242–243). A opět konkrétně ze vzpomínek Bedřicha Fučíka Čtrnáctero zastavení: Šaldův zápisník vycházel v nákladu 2 700 výtisků a F. X. Šalda dostával za číslo 2 000 Kč.

Patrně nejzajímavější je případ Aventina. Zde odkazují na dva velmi podrobné články Petra Koháčka *Bratři Čapkové a Aventinum*,³ kde autor výstižně a daleko podrobněji referuje o dále zmiňovaném tématu. Otakar Štorch-Marien se ve svých vzpomínkách velmi obsírně a místy až trochu nadneseně rozepisuje o své vydavatelské pouti. To, co na základě námi sledovaných pamětí lze vyslovit již teď, je následující: Otakar Štorch-Marien byl ze všech písíciích nakladatelů nejmúzičtější. Firt měl zvláštní smysl pro ironii a dost si pamatoval, jeho texty jsou přeplněné informacemi, nejsou tak stylisticky neobratné, jako v případě Jaroslava Pilze. A obloukem k Štorchovi – byl to talent, který měl „čich“ na autory (a to jak na spisovatele, tak i na výtvarníky). Jeho spolupráce s bratry Čapky byla až do r. 1931 bezchybnou ukázkou funkčního propojení co do autorské, tak i přátelské spolupráce (ne nadarmo je v pohádce *Jak si pejsek roztrhl kačata* následující pasáž: „Škoda šatů do takového trní, řekla kočička a šli do lesa dál. Když tak šli, potkali je o kousek dál Milan a Milena Tarantovi z Nuslí, Mimi a Helenka Neumannovy, Věrka Langrová a Alenka Čapková, Otík Štorchů [tedy syn z prvního manželství – pozn. MJ] a Boženka Samešová a obě Mazánkovic děti taky a Zorka Kubíková a ještě jiné děti, které si tu šly na výlet“ – ČAPEK 1996: 16). Problémy nastaly ve chvíli, kdy přišla krize. Firmě Jan Otto v r. 1930 se v důsledku krize snížil prodej dříve vydaných knih, čímž se takřka zastavil prodej nových knih – k Ottovi se přidala například Česká grafická unie. Nakladatel sám měl zisk až ve chvíli, kdy prodal cca 75 % nákladu. Zatímco tedy většina nakladatelů začala omezovat své ediční plány, Otakar Štorch-Marien se zachoval velmi zvláště – naopak. Od září 1930 do června 1931 vydal o 39 titulů více než rok předtím: „*Předstihli jsme pravděpodobně všechna ostatní nakladatelství. Nechci však nyní uvažovat, nebylo-li to vítězství Pyrrhovo*“ (ŠTORCH-MARIEN 1969: 453). Navíc dne 21. ledna 1931 vydalo Aventinum najednou patnáct svazků Flaubertových spisů, což by byla sebevražda i v normálních podmínkách. (Celková částka nákladu byla kolem 700 000 Kč, subskripce na komplet Flaubertových spisů byla 624,- Kč). Druhým záměrem bylo vydání spisů Stendhala, jež měly vyjít dokonce ve dvaceti svazcích. Dal by se ostatně jednoduše připomenout citát z pamětí: „*i mně nešla kdysi matematika na gymnáziu k duhu*“ (TAMTÉŽ 1969: 456). Následoval celkový pád firmy.

Firtovy vzpomínky rovněž připomínají snahu Karla Čapka o záchranu Aventina (neboť podle Pilze „*Čapkovým povahovým rysem byla věrnost*“ – PILZ 1970: 55) spojením s firmou Borový, s čímž by Firt souhlasil, ale záleželo na dr. Jaroslavu Stránském, majiteli. („*Všichni se k myšlence fúze postavili kladně. Skeptikem zůstal František Borový*“ – FIRT 1991: 30.) K tomu jako kontrapunkt lze přidat Štorchovu poznámku ze vzpomínek. Prý zažádal Edvarda Beneše o půjčku v Legiobance, která měla být kolem dvou milionů: „*melantrišský ředitel Jaroslav Šalda a Julius Firt, ředitel nakladatelství Borový,*

3) *Zpravodaj Společnosti brří Čapků*, č. 28 (1989/90), s. 57–71 a č. 31 (1992), s. 34–40.

kladné vyřízení mé žádosti nedoporučil“ (ŠTORCH-MARIEN 1972: 19). Bylo to prý kvůli tomu, že Štorch patřil „mezi největší konkurenci“.

Každopádně příchodem Jaroslava Pilze jako účetního, který měl zjistit aventinská aktiva a pasiva, bylo zjištěno, že Štorch-Marien zatajil Čapkům honoráře z prodaných knih (180 000,- Kč), a to již od r. 1922. O zjištěných skutečnostech se Štorch-Marien vyjádřil jako o „chýrách“ a krom toho to vše údajně „byla podlá lež“ (ŠTORCH-MARIEN 1972: 41). Jak ale dokazuje již zmíněný Petr Koháček v druhém pokračování své studie, byly tyto „chýry“ pravdivé: „Ve své minulé úvaze jsem vůbec nepředpokládal, že by dr. Otakar Štorch-Marien zatajoval honoráře dříve, než se dostal do úzkých. Že tak činil již od r. 1922, je pro mne bolestným zjištěním“ (KOHÁČEK 1992: 40). Důvodem těchto ztrát byla podle Firta Štorchova milenka, neboť Štorch si „ve své snaze nové lásce imponovat hrál bohatce, který si může snadno dovolit luxus“ (FIRT 1991: 25). Karel Čapek tím na konci r. 1931 de facto skončil s Aventinem, i když pod hlavičkou Aventinum–Borový došlo k vydání knih *Devatero pohádek* a *Obrázků z Holandska*. Štorch dal podle svých vzpomínek Borovému knihy v krámské ceně za 37,5 %, Firt uvádí „zaplatili jsme za sklad knih šedesát procent krámské ceny“ (tedy 300 000,- Kč) (TAMTÉŽ: 33). Jak ale vzpomíná Pilz: „Ale ani u Borových (...) to s financemi nebylo slavné; jistě ne tak špatné jako v Aventinu, ale na tak velkou transakci, jako bylo sousto bratří Čapků, Borový nestačil“ (PILZ 1970: 60). Zbytek nákladu od Aventina odkoupil Karel Čapek za 261 000 Kč a vložil je jako svůj podíl do firmy Borový, kde se stal tichým společníkem.

Kdybychom hledali pokračovatele těchto nakladatelských vzpomínek, museli bychom opět vstoupit buď přímo do korespondencí, anebo do literatury deníkové – ostatně dá se chápat ediční práce v samizdatu jako práce nakladatelská? V situaci, která nastala po srpnu 1968, pravděpodobně ano. A pakliže jsme řekli toto ano, můžeme nahlédnout jen zběžně i do vzpomínek, které se týkají této doby. Nechávám na jiné studii, aby se tématu věnovala obsírněji, a pouze velmi výběrově připomínám některé stránky z *Českého snáře* a dalších deníků Ludvíka Vaculíka a rovněž výběr z korespondence Bedřicha Fučíka a Mojmíra Trávníčka. Bohužel v dnešní době ještě není na nakladatelské vzpomínky z dob socialismu čas a stejně tak nejsou ani nakladatelé, kteří by bývalé nakladatelské pracovníky ponoukali k psaní vzpomínek. Jistě, nová řada *Paměť* v nakladatelství Academia může být časem inspirací, ale obávám se, že pro danou problematiku poválečného vývoje nakladatelství už bohužel např. šéfredaktora Krajského nakladatelství Josefa Čábelu z Havlíčkova Brodu vyzpovídat nestihneme.

PRAMENY

ČAPEK, Josef

1996 *Povídání o pejskovi a kočičce jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech* (Praha: Albatros)

FIRT, Julius

1991 *Knihy a osudy* (Brno: Atlantis)

FUČÍK, Bedřich – TRÁVNÍČEK, Mojmír

2003 *Listovní příležitosti. Dopisy Bedřicha Fučíka Mojmiru Trávníčkovi*; ed. J. Hrabal (Olomouc: Aluze)

PILZ, Jaroslav

1970 *Národní 9* (Praha: Čs. spisovatel)

ŠTORCH, Marien Otakar

1969 *Ohňostroj* (Praha: Čs. spisovatel)

1972 *Tma a co bylo potom* (Praha: Čs. spisovatel)

LITERATURA

KOHÁČEK, Petr

1989/90 „Bratři Čapkové a Aventinum. Pokus o objasnění konce jejich vzájemné spolupráce“; *Zpravodaj Společnosti bratří Čapků*, č. 28 (1989/90), s. 60

1992 „Bratři Čapkové a Aventinum. Pokus o objasnění konce jejich vzájemné spolupráce“; *Zpravodaj Společnosti bratří Čapků*, č. 31 (1992), s. 40

SPEMANN, Adolf

1943 *O nakladatelské kalkulaci* (Praha: Svaz českých knihkupců a nakladatelů)

ŠALDA, Jaroslav

2001 *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace. Paměti bývalého generálního ředitele tiskového a vydavatelského koncernu Melantrich* (Praha: Eva – Milan Nevole)

ŠKVORECKÝ, Josef – SALIVAROVÁ, Zdena

1977 *Samožerbuch: autofestšrift* (Toronto: 68 Publishers)